

АКМЕОЛОГІЧНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Стаття посвячена теоретическому обоснованию содержания и сущности акмеологически-педагогических условий профессиональной самореализации будущего учителя музыки.

Ключевые слова: профессиональная самореализация, акмеология, профессионализм будущего учителя музыки, акмеологические условия.

The article deals with the theoretical substantiation of the essence and content of acmelogical and pedagogical conditions of future music teachers' professional self-realization.

Keywords: professional self-realization, acmelogy, future music teachers' professionalism, acmelogical and pedagogical conditions.

Утвердження в українському суспільстві таких цінностей як саморозвиток, самоосвіта, самопроекування, самореалізація особистості, формує унікальність сучасної ситуації в освіті. Якісна освіта – це шлях до самостворення особистості, співтворчості, життя біля витоків культури, в якому людина набуває власного смислу. Очевидно, що орієнтирами й показниками вищої мистецько-педагогічної освіти повинні стати не лише традиційні критерії – рівень знань, умінь та навичок, а й прояв суб'єктності, внутрішніх механізмів саморегуляції особистості, її здатність до педагогічної самореалізації та творчо-професійного самовдосконалення.

Суспільству сьогодні потрібен вчитель, який відрізняється цілісним гуманістичним світоглядом, високим професіоналізмом, професійною та особистісною культурою, який комплексно реалізовує у професії свій творчий потенціал та власний спосіб життєдіяльності на основі інтеграції загальнолюдських і професійно значущих цінностей. Усе це актуалізує необхідність оволодіння майбутнім фахівцем мистецької освіти високою професійно-педагогічною культурою, свідченням якої, на думку вчених (І. Бех, Г. Падалка, Л. Рибалко, Н. Сегеда та ін.), є сформованість у вчителя музики здатності до професійної самореалізації.

Тенденція гуманізації та особистісної зорієнтованості освіти зумовлює специфіку педагогічної діяльності вчителя. Педагогам належить розпочати змінювати освіту із себе, із своїх знань, життєвих орієнтирів, напрямів професійної діяльності. Відтак фундаментом докорінного реформування системи професійної підготовки майбутніх педагогів на сучасному етапі стає акмеологічний підхід. «Суть акмеологічного підходу, наголошує А. Деркач, полягає у здійсненні комплексного дослідження й відновлення цілісності суб'єкта, що проходить ступінь зрілості, коли його індивідні, особистісні та суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в єдності, в усіх взаємозв'язках та опосередкуваннях, для того щоб сприяти досягненню його вищих рівнів, на які може піднятися кожний» [6].

Психолого-педагогічним засадам професійного становлення майбутніх учителів музики присвячено роботи А. Болгарського, М. Букач, Л. Василенко, Л. Матвеевої, І. Немикіної, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Щолокової, Г. Яковлевої та ін.

Підґрунтям розробки акмеологічного підходу до професійної освіти майбутніх учителів є праці зарубіжних педагогів-акмеологів Н. Кузьміної, О. Бодальова, А. Деркача, Б. Ананьєва, А. Петровського. Питаннями інноваційних та акмеологічних підходів у вітчизняній освіті займаються вчені О. Дубасенюк, Г. Данилова, Н. Гузій, В. Вакуленко, Г. Щекатунова та ін.

Аналіз праць представників вітчизняної та зарубіжної науково-педагогічної школи засвідчує, що проблема професійної самореалізації, актуальність якої зумовлено соціально-економічними умовами, має складний міждисциплінарний характер. Так, на сучасному етапі проблема самореалізації особистості у педагогічних контекстах знайшла своє відображення у наукових працях В. Андреева, Є. Белозерцеа, І. Демакова, І. Ісаєа, В. Кан-Калика, І. Колеснікової, В. Максимова, Л. Рибалко, В. Сластьоніна, Н. Щуркова та ін. Теоретико-

прикладне підґрунтя механізмів особистісної самореалізації висвітлено у психологічних дослідженнях І. Беха, А. Маркової, Л. Мітіної, А. Орлова та ін. На важливості актуалізації індивідуально-творчого досвіду майбутніх учителів музики у процесі їх підготовки до професійної самореалізації наголошується у дослідженнях А. Зайцевої, Н. Сегеди, О. Теплової.

На підставі аналізу праць зазначених науковців правомірно стверджувати, що перехід від енциклопедичної до акмеологічної парадигми освоєння змісту педагогічної професії детермінує включення в систему професійної підготовки майбутніх учителів музики такого новоутворення, як здатність до професійної самореалізації, яка за сутністю виступає освітньо-професійним та особистісним індикатором визначення ступеня готовності студента до досягнення професійного акме. Під професійною самореалізацією вчителя музики розуміємо процес цілеспрямованого втілення акмеологічно актуалізованих особистісних якостей, кваліфікаційних знань, умінь та методичної майстерності вчителя музики в педагогічному процесі співтворчості з учнями.

Нині виникла потреба зміни всієї парадигми освіти, відповідно до якої формується прогресивний погляд на професіоналізм з позицій нової науки, науки ХХІ ст. – акмеології. Професіоналізм – це оволодіння суттю професії, її гуманістичною спрямованістю, професійними цінностями, високими зразками праці (майстерність), пошук нового (новаторство). Так, вчені підкреслюють, що педагогічну акмеологію можна розглядати як науку про шляхи переходу педагога за рівнями професіоналізму: від ерудиції до майстерності, від творчості до педагогічного дослідження тощо.

Діяльність учителя музики як професіонала за таким підходом протиставляється активності виконавця і вузького спеціаліста. Учитель-професіонал як суб'єкт педагогічної діяльності ставить високі професійні цілі, визначає шляхи й способи їх досягнення, несе відповідальність за наслідки. На відміну від спеціаліста, професіонал володіє діяльністю в цілому, утримує її предметність у розмаїтих практичних ситуаціях, здатний до проектування шляхів музично-творчого розвитку учнів, гнучкої їх корекції. Провідними характеристиками педагога як професіонала стають «рефлексія» та «діяльнісний спосіб існування». Професіоналізм виступає результатом самоактивності вчителя музики та індикатором його готовності до професійної самореалізації.

Зважаючи на це, метою освіти педагогічна акмеологія детермінує цілісний розвиток людини, а найвищою цінністю – індивідуальність. Індивідуальність як вищий рівень розвитку особистості, його акме досліджувались Б. Ананьєвим, який довів, що вища точка розвитку досягається на перехресті гетерогенних процесів, коли з'являються нові структурно-функціональні інтерактивні утворення, які забезпечують вищі форми поведінки й діяльності людини, її професіоналізму.

Зазначені вимоги до професіоналізму сучасного вчителя музики формують нове бачення процесу професіоналізації майбутніх педагогів мистецького профілю. Зокрема виникає потреба у розробці та апробації акмеологічно-педагогічних умов, які покликані забезпечити високу ефективність процесу підготовки майбутніх учителів музики до професійної самореалізації. Адже сучасній школі потрібен новий тип педагога-музиканта - педагог-акмеолог, якому властиві такі характеристики:

- *обізнаність в питаннях музичного розвитку дитини*, володіння корекційно-розвивальними технологіями й технологіями розвитку обдарованості й творчості;
- *культурно-методологічна самоактуалізація* в контексті сучасної філософії освіти, на основі творчого експериментування, пошуку та наукового обґрунтування нового і прогресивного педагогічного знання;
- *нове професійне мислення вчителя музики*, яке складається не тільки з предметних установок, а й мотиваційно-ціннісних орієнтацій, відображає сучасні парадигми освіти, ціннісне усвідомлення професійних маршрутів свого духовного розвитку;
- *музично-педагогічна компетентність*, яка забезпечує професійність освітньої діяльності, включаючи нові види професійної грамотності: методологічну,

- предметно-розвивальну, вокально-виконавську, інструментально-виконавську, психологічну, валеологічну, акмеологічну тощо;
- *нові професійні й особистісно значущі якості*, які забезпечують творчу самореалізацію вчителя музики: **духовна зрілість** (рівень духовного розвитку особистості, його силу духу й моральність, як мудрість життя, осмислення необхідності жити й працювати на совість, творити добро, нести любов людям); **особистісна зрілість** (самостійність і відповідальність за прийняті життєві й професійні рішення, за їх вибір і прогнозування результатів); **професійна зрілість** (готовність до інноваційної професійно-педагогічної діяльності); **акмеологічна позиція** (установка на забезпечення успіху та здоров'я кожного учня, досягнення високих результатів у музично-педагогічній діяльності, креативний розвиток вчителя й учня в спільній взаємодії з мистецтвом).

Таким чином, методологічним підґрунтям для виокремлення акмеологічно-педагогічних умов підготовки майбутніх учителів музики до професійної самореалізації є наукове положення, розроблене провідними вченими-акмеологами (Н. Кузьміною, В. Максимовою, Ю. Гагіним та ін.), згідно з яким основними напрямками розвитку майбутнього вчителя вважається духовна зрілість, професійна зрілість, особистісна зрілість.

Під умовами ми розуміємо такі обставини, за яких відбувається підготовка майбутніх учителів музики до професійної самореалізації і залежить результат цього процесу [7, с. 54].

Це, в свою чергу, передбачає встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин учасників виховного процесу й утворює особистісно-зорієнтований підхід до виховання у якостей провідного постулату педагогічної акмеології. Особистісно-зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої соціальної цінності, навколо якої структуруються інші суспільні пріоритети. Методологічними принципами особистісно-зорієнтованого виховання є визнання самості особистості, глибока повага та емпатія до неї, врахування індивідуальності. Мета особистісно-зорієнтованого виховання полягає у формуванні та розвитку у індивіда особистісних цінностей, що складають його внутрішній стрижень [1]. Ці положення є актуальними та пріоритетними у процесі оптимізації системи вищої педагогічної освіти, яка покликана забезпечити особистісно-професійне зростання майбутніх педагогів на гуманістично-ціннісній основі.

Таким чином, першою організаційно-педагогічною умовою, що забезпечить, на нашу думку, позитивну динаміку готовності майбутніх учителів музики до професійної самореалізації є **акмеологічно-гуманістичне забезпечення навчально-практичного змісту системою професійних завдань та проблемних ситуацій**.

Свідомість учителя є гуманістичною настільки, наскільки він сповідує принцип гуманізму, вносить «людський вимір» у всі сфери суспільного життя, втілює гуманістичний підхід до проблем виховання підростаючого покоління.

Отже, готовність до професійної самореалізації майбутнього вчителя музики формується за умови ціннісно-гуманістичного ставлення до цієї професійно значущої особистісної характеристики. Це вимагає організації професійно-освітнього процесу ВНЗ на засадах педагогіки гуманізму, толерантності, що передусім, потребує надання студенту статусу суб'єкта процесу професійного становлення. Дотримання цих вимог сприятиме усвідомленню студентами позитивного значення професійної самореалізації для їх майбутньої педагогічної діяльності (зона перспективного розвитку) та успішності навчання у педагогічному ВНЗ (зона актуального розвитку), трансформації знань про професійну самореалізацію як форму досягнення життєвого акме у стійку потребу її суб'єктного культивування.

Важливим напрямом професійного становлення педагога багато сучасних науковців (Л. Маркелова, Л. Мітіна, К. Скворцова, П. Харченко та ін.) визначають актуалізацію його сутнісних сил, прояв творчого потенціалу, розкриття індивідуальної своєрідності в професійній діяльності й трансляцію своєї індивідуальності через результати праці.

При визначенні наступної акмеологічно-педагогічної умови формування готовності майбутніх учителів музики до професійної самореалізації було враховано, що здійснення

професійної діяльності на рівні, що відповідає сучасним вимогам, під силу педагогу, який характеризується потребою у постійній самоосвіті та готовністю до неї. Тому виникає проблема підготовки не тільки учителя – професіонала, але й особистості, здатної до саморозвитку в професійній діяльності та професійного самовдосконалення.

Професійне самовдосконалення – свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня власної професійної компетенції і розвитку професійно значущих якостей відповідно до соціальних вимог, умов професійної діяльності і власної програми розвитку [8, с. 41].

Професійно-педагогічне самовдосконалення, за визначенням Т. Ванійленко, це складний і багатогранний феномен. Він виступає як «процес і результат творчого, цілеспрямованого, самостійного, самодетермінованого руху фахівця від Я-реального до Я-ідеального, від Я-потенційного до Я-актуального, що здійснюється у формі професійного самовиховання, самоосвіти й самоактуалізації, забезпечує досягнення педагогом позитивних особистісних змін та є передумовою його успішної творчої самореалізації в професії та задоволення потреби зайняти гідне місце в суспільстві, досягти вершин педагогічної майстерності» [4, с.7].

Професійно-педагогічне самовиховання як одна з провідних форм самовдосконалення педагога є усвідомленою діяльністю вихователя, спрямованою на формування й розвиток у собі професійно-значущих та корекцію негативних якостей особистості відповідно до вимог педагогічної професії (С. Єлканов, О. Кучерявий, В. Кучинський, О.Лебедев, П. Семенов, З. Сепчева, К. Тихончук, А. Яцкий); «передбачає свідому роботу щодо розвитку своєї особистості як професіонала: адаптування індивідуально-неповторних особливостей до вимог педагогічної діяльності, постійне підвищення професійної компетентності і неперервний розвиток соціально-моральних та інших властивостей особистості» (В. Сластьонін); багатопланову діяльність щодо самопізнання, самоаналізу, самоконтролю, самозвіту, самонаказу, самопереконання, самовправляння, самонавіювання та ін.» (А. Деркач).

У зв'язку з вище зазначеним, інтеграція змісту фахових дисциплін володіє чи не найбільшим потенціалом професійного самовдосконалення особистості майбутнього педагога, реалізуючи передусім дослідницький підхід у формуванні професійної компетентності вчителя музики. Отже, другою акмеологічно-педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів музики до професійної самореалізації визначено **стимулювання професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами інтеграції змісту фахових дисциплін.**

Професійна самореалізація майбутнього вчителя музики тісно пов'язана з такими характеристиками його особистості, як самооцінка (особистісна і професійна), самоставлення, самоповага, аутосимпатія та ін.

На важливості формування адекватної самооцінки майбутніх спеціалістів наголошує відомий психолог Р. Бернс, який на основі узагальнення низки досліджень робить висновок, що авторитарні тенденції у спілкуванні часто виявляються властивими невпевненим у собі педагогам із негативною самооцінкою, які відчуючи особистісну неадекватність, тривожність і незахищеність, ідентифікуються з авторитарними ролями, що проявляється як у надмірній жорстокості і владності, так і бажанні за будь-яку ціну утвердитись в очах учнів. І навпаки, вчитель з високою, позитивною самооцінкою, стійкою вірою у власні здібності, «почуваючи себе в класі впевнено, не відчуває необхідності у психологічному захисті... легко сприйме певну обмеженість своїх можливостей, а також можливостей учнів... зможе бути доброзичливим і в той же час у потрібних випадках удаватись до виправданої критики» [2, с. 310].

Г. Бізяєва визначає професійну рефлексію вчителя як здатність відображати «внутрішню картину світу» учня. Це також здатність займати дослідницьку позицію, засновану на рефлексивних та аксіологічних властивостях свідомості, що може слугувати критерієм у визначенні професіоналізму вчителя. Рефлексія вчителя, на думку вченої, - це його вміння аналізу, осмислення та конструювання ціннісної основи своєї діяльності,

заснованої на відображенні себе як суб'єкта діяльності, особистості та індивідуальності в системі суспільних відносин [3].

У контексті підготовки студентів до здійснення навчально-виховного процесу за особисто зорієнтованою моделлю важливо сформувати у майбутніх учителів музики бажання і уміння орієнтуватися у власній майбутній професійній діяльності на особистість школяра – на можливе сприйняття ним змісту музичної діяльності та самого педагога, на його ставлення, навіть у випадку, коли відсутній реальний зворотній зв'язок про те, як він засвоює зміст навчання, бачить особистість учителя і себе в цьому процесі. Відтак, третьою акмеологічно-педагогічною умовою формування готовності майбутніх учителів музики до професійної самореалізації є **актуалізація рефлексивно-оцінного досвіду студентів з використанням аксіологічного та особистісного-діяльнісного підходів.**

Таким чином, для ефективної підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації важливо забезпечити такі акмеологічно-педагогічні умови: акмеологічно-гуманістичне забезпечення навчально-практичного змісту системою професійних завдань та проблемних ситуацій; стимулювання творчо-особистісного та професійного самовдосконалення майбутніх педагогів засобами інтеграції змісту фахових дисциплін; актуалізація рефлексивно-оцінного досвіду майбутніх учителів музики з використанням аксіологічного та особистісного-діяльнісного підходів.

Перспективу подальших досліджень складає розробка науково-методичного забезпечення практичної реалізації виокремлених умов, що є складовою акмеологічної технології підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації.

Література

1. **Балл Г. О.** Гуманістичні задачі педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія, – 1994. – Вип. 2. – № 12. – С. 49-58.
2. **Бернс Р.** Развитие «Я-концепции» и воспитание: Пер. с англ. / Общ. Ред. В.Я.Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
3. **Бизяева А. А.** Психология думающего учителя: педагогическая рефлексия / А.А. Бизяева. – Псков: ПГПИ им. С.М. Кирова, 2004. – 216 с.
4. **Ванійленко Т.В.** Основи професійного самовдосконалення педагога: Методичні рекомендації. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – С. 4- 32.
5. **Гладкова В. М.** Основи акмеології: підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Львів: Новий Світ – 2000, 2007. – 320 с.
6. **Деркач А. А.** Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А. А. Деркач, Н. В. Кузьмина. – М. : РАУ, 1993. – 23 с.
7. **Каган М. С.** Системный подход и гуманитарные знания. – Л., 1991. – С. 94.
8. **Скульский Р. П.** Подготовка будущих учителей до педагогической творчости. – К.: Вища школа, 1992. – 135 с.

УДК 781.6

И. А. Королева

ИСПОЛНИТЕЛЬСКИЙ АНАЛИЗ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БАКАЛАВРА

В статье говорится об исполнительском анализе как условии формирования специальных компетенций студента-музыканта, приводятся примеры исполнительского анализа некоторых фортепианных сонат Й. Гайдна.

Ключевые слова: исполнительский анализ, студент-музыкант, специальные компетенции.